

Ucráína 2014. As sancións internacionais, debates e consecuencias globais

Isabel Stanganelli Frankenberg

“Dende hai moito tempo estamos convencidos de que as sancións como instrumento de política exterior son ineficientes e practicamente nunca logran o resultado desexado — incluso no referente a países pequenos. Por suposto, unha política de sancións inflixe certos danos, incluíndo a quen as usan”

Vladimir Putin⁽¹⁾

Introdución

A partir do golpe de Estado contra o presidente Viktor Yanukovich, do plebiscito en Crimea e a súa incorporación como parte da Federación de Rusia, sucedéronse niveis crecentes de sancións contra Moscova. Á iniciativa de EUA para a aplicación de sancións contra Moscova, pronto se sumaron a Unión Europea (UE) e outros Estados, como Xapón, Australia, Noruega e outros europeos.

Dirixidas inicialmente contra individuais conxelación dos seus activos no exterior ou prohibición de visados para ingresar en determinados Estados—, as sancións de EUA foron as primeiras en estenderse ás súas empresas comerciais, incluíndo bancos e o ámbito financeiro, a un crecente número de industrias estratéxicas e a prohibición de colaboración en emprendimentos de uso dual. Estas principalmente abarcaron as referidas á industria de defensa rusa e a tecnoloxías indispensables para a extracción de petróleo no Ártico ruso, así como a extracción de hidrocarburos de difícil recuperación —esquistos—. Estas medidas de retorsión contan con antecedentes e, en todos os casos, a súa aplicación afectou mais á poboación que á conduta do Estado sancionado

Neste caso, dada a gran interdependencia económica e tecnolóxica entre a Unión Europea e a Federación de Rusia e a gran dependencia de recursos enerxéticos rusos por parte de moitos países europeos —non necesariamente membros da UE—, comezaron a superpoñerse situacións particulares que evidenciaron fisuras tanto na política exterior dese continente como no interior dos seus Estados, e a omnipresente participación de Washington nos debates europeos.

Por outra banda, a Federación de Rusia tamén iniciou a súa política de sancións a individuais e a partir de agosto pasado, de restricións económicas, chegando ata impedir a importación de alimentos dos países que a sancionaran. Con elas, aos índices xa crónicos de desocupación en Europa engadiuse a necesidade de busca de novos mercados para colocar a produción europea que previamente dirixíase cara Rusia.

(1) “Putin Threatens Retaliation Against ‘Strange’ Western Sanctions”, *Reuters*, 12 de setembro de 2014. Dispoñible en http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/506996.html?

E como mostra da incongruencia observamos que, mentres se atopa latente a ameaza da escaseza enerxética en Europa e o futuro da colaboración espacial especificamente a Estación Espacial Internacional—, as principais petroleiras británicas, francesas, estadounidenses —entre outras— continuaron asinando e sostendo acordos conxuntos e realizando actividades en territorio ruso.

Inicio das sancións

A ameaza de sancións xa aventuraba sobre a Federación de Rusia antes do plebiscito en Crimea. Nunha primeira etapa, a principios de marzo, as ameazas da UE e dos EUA dirixíanse a individuais —conxelación de activos no exterior e prohibición de visados—, exclusión da Federación do G8 —verificada o pasado 26 de marzo—.

Ademais, a principios de marzo suspendéronse as relacións militares entre a OTAN e Rusia, organización que dende entón, sostivo ao novo goberno en Ucraína. Neste contexto, a OTAN cancelou a escolta rusa nos desenvolvementos relacionados coa eliminación de ADM en Siria.⁽²⁾ De todos os xeitos, no presente traballo non se analizará o rol da OTAN.

Pola súa banda, Europa suspendeu as negociacións de incorporación de Rusia á OCDE mentres EUA cancelou as súas relacións comerciais e militares con Moscova. Todas estas medidas esixían a retirada da presenza militar de Rusia en Crimea. Este obxectivo era de difícil concreción, pois Rusia historicamente mantiña a súa base militar en Sebastopol.

Como consecuencia do plebiscito levado a cabo en Crimea o 16 de marzo, considerado ilegal por gran parte da comunidade internacional, do 95 ao 97% da poboación optou pola incorporación de Crimea á Federación. A ONU sostén o principio de integridade territorial. Pero tamén sostén o principio de autodeterminación dos pobos. Como ferramenta internacional para a resolución de conflitos, ambos principios locen enfrontados e ambiguos.

A segunda rolda de sancións

A inmediata incorporación de Crimea como 84º membro da Federación deu lugar a unha segunda rolda de sancións. Sectores de importantes centros urbanos e industriais en Ucraína Oriental comezaron a esixir tamén a súa incorporación a Rusia. Tanto a UE como EUA aumentaron a listaxe de individuais sancionados, se ben as restricións da UE eran menos rigorosas que as impostas por Washington, que nese momento afectaban a 20 individuais e bancos e promovían sancións contra industrias rusas.

Dende a etapa soviética, a URSS abastecía de enerxía a amplas rexións europeas. Logo do colapso soviético incrementouse o intercambio empresarial, comercial e industrial —entre outros aspectos— de Rusia con Europa e o resto do mundo. A magnitude do intercambio de EUA coa Federación rolda o 10% do que mantén Rusia con Europa. EUA pode estar disposto a renunciar a US\$ 40.000 millóns de comercio bilateral con Rusia, pero a Unión

(2) “NATO Suspends Military Relations With Russia”, *The Moscow Times*, 7 de marzo de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/news/article/newsletter/495758.html?>

Europea mantiña comercio por valor de US\$ 370.000 millóns con Rusia e era pouco probable que quixera poñelo en perigo.⁽³⁾

A pregunta fundamental era se a UE podía intensificar as súas sancións e incluír finanzas e comercio, medidas que xa se avaliaba que prexudicarían directamente ás exportacións de Rusia, ás empresas e aos bancos pero tamén á Unión Europea, debido ao posible impacto nos negocios bilaterais e as probables represalias de Moscova. Dende Finlandia, con 1.300 quilómetros de fronteira común con Rusia, a Chipre, cunha banca, investimento e propiedade que tiña lazos con Rusia, existían razóns para que case cada país da UE estivera preocupado.

Mentres a chanceler alemá Ánxela Merkel lideraba a posición de aplicar maiores sancións, comezaron os debates no interior da UE. Alemaña atopábase entre as máis decididas a facer fronte a Moscova, pero o 40 % do seu consumo de gas provén de Rusia e máis de 6.000 empresas alemás veríanse afectadas por estas medidas. Polonia e as tres Repúblicas Bálticas tamén esixían maior presión contra Rusia. O Reino Unido buscaba acompañar a Merkel, pero moitos empresarios rusos usaban a Londres como o seu centro financeiro e existían numerosas empresas conxuntas, como British Petroleum, que posúe aproximadamente o 20% dos activos da petroleira rusa Rosneft. Francia tiña case US\$ 50.000 millóns de exposición a Rusia e comezou a recibir presións —principalmente dos EUA e Polonia— para non cumprir o contrato asinado en 2011 de construción e entrega á Federación de dous portahelicópteros clase Mistral. A petroleira Total tamén tiña emprendimentos conxuntos con e en Rusia.

España, Portugal, Italia, Romanía, Bulgaria, Austria e Grecia sostiñan argumentos contrarios ao endurecemento das sancións contra Moscova. Ao final do Cumio da UE do 20 de marzo acordouse unanimemente aplicar medidas menos duras que as impostas por EUA. Ao respecto, o Ministro de Asuntos Exteriores polaco, Radoslaw Sikorski, sinalou: “*Fixemos o que dixemos que poderíamos facer, pero EUA non é de Marte, a UE é de Venus*”.⁽⁴⁾

A exposición de empresas europeas en Rusia era importante. O fabricante finlandés de pneumáticos Nokian Renkaat, o prestamista austríaco Raiffeisen Bank, a cervexeira danesa Carlsberg e o minorista alemán Metro atopábanse entre as empresas europeas con maior exposición en Rusia, segundo datos do Índice MSCI.

A seguinte táboa amosa as 24 empresas europeas mais expostas en Rusia, tendo en conta a porcentaxe dos ingresos totais.⁽⁵⁾

(3) HOBSON, Peter. “Big Foreign Business Turns Blind Eye to Ukraine Sanctions”, *The Moscow Times*, 27 de abril de 2014. En <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/498981.html>

(4) “EU in a Quandary Amid Calls to Escalate Russia Sanctions”, *Reuters*, 20 de marzo de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/news/article/newsletter/496474.html>

(5) “European Banks Have Billions of Dollars Tied Up in Russia”, *Reuters*, 24 de marzo de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/496646.html>

Compañía (País)	Exposic. (%)	Compañía (País)	Exposic. (%)
Coca-Cola HBC (Grecia)	32.34	Umicore (Bélxica)	7.49
Tele2 (Suecia)	29.69	Rexam (RU)	6.79
Nokian Renkaat (Finlandia)	26.41	Adidas (Alemaña)	6.75
Immofinanz (Austria)	22.49	Coloplast (Dinamarca)	6.57
Raiffeisen Bank (Austria)	21.52	British American Tobaccos (RU)	6.24
KBC Groupe (Bélxica)	19.11	SAP (Alemaña)	6.06
Fortum Corp (Finlandia)	16.71	Carlsberg (Dinamarca)	16.63
Heidelbergcement (Alemaña)	6.01	Saipem (Italia)	7.68
Unicredit (Italia)	14.30	Total (Francia)	6.00
Metro (Alemaña)	11.56	Ryanair (Irlanda)	7.56
Henkel (Alemaña)	10.21	Scania (Suecia)	5.91
Neste Oil (Finlandia)	8.03	Lindt and Spruengli (Suíza)	5.76

Aínda cando EUA e Europa expresábanse duramente, había preocupacións prácticas a ambos lados do Atlántico sobre decisións futuras para castigar a Rusia. A pesar da menor exposición de Washington ás respostas posibles de Rusia, as accións de Vladimir Putin expuxeron a súa par estadounidense, o demócrata Barack Obama, a numerosas críticas dos republicanos, quen argumentaban que o Presidente, ademais de debilitado en casa, se amosaba ambiguo no escenario mundial. Entre outras medidas, instaban á Administración a incrementar as exportacións de hidrocarburos para debilitar o “control absoluto” de Rusia sobre o subministro de petróleo e de gas a Ucraína e gran parte de Europa.⁽⁶⁾ O uso de novas tecnoloxías para produción de petróleo —fracking—, colocou a EUA entre os principais produtores do hidrocarburo.

Pero EUA depende de Rusia para manter abertas as rutas que o Pentágono require para retirarse de Afganistán, para a destrución dos arsenais de armas químicas de Siria e nas negociacións internacionais con Irán polo seu programa nuclear.

Mentres Xapón, Canadá e Australia sumábanse ás sancións contra Rusia, o Secretario Xeral da ONU, Ban Ki-moon instaba á moderación a todas as partes. *“Solicitei a todas as partes que se absteñan de calquera acción precipitada ou provocación que podería exacerbar aínda mais a situación xa moi tensa e moi volátil”*.⁽⁷⁾

(6) “Russia Tests Obama Foreign Policy Tools”, *The Associated Press*, 21 de marzo de 2014. Disponible en <http://www.themoscowtimes.com/news/article/newsletter/496530.html>

(7) KRAINOVA, Natalya. “U.S. Goes After Putin Allies, ‘Key Sectors’ of Economy” *The Moscow Times*, 21 de marzo de 2014. En http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/496559.html

A principios de abril, á listaxe de axencias governamentais de EUA que tiñan prohibido contactar con representantes do goberno ruso engadiuse a NASA. “*Esta suspensión inclúe viaxes a Rusia de persoal da NASA, visitas de representantes de Rusia ás instalacións da NASA, reunións bilaterais, correos electrónicos e tele conferencias ou vídeo conferencias. Na actualidade, só as actividades operativas da Estación Espacial Internacional (EEI) quedaron exceptuadas*”.⁽⁸⁾ A EEI é un laboratorio de investigación de US\$ 100.000 millóns, propiedade de 15 nacións, que orbita a uns 400 quilómetros sobre a Terra. Nese momento atopábanse a bordo do posto orbital tres cosmonautas rusos, dous astronautas estadounidenses e un astronauta xaponés. Segundo Scott Pace, director do Instituto de Política Espacial da Universidade George Washington, “... a cooperación espacial é unha das poucas cuestións que en realidade foi relativamente ben cos rusos” e engadiu: “*Se queremos expresar a nosa oposición ás súas accións, espero que usemos outros instrumentos*”.⁽⁹⁾ De feito, Moscova sinalou que continuaría esta cooperación ata 2020, tal como estaba planeado, pero deixou en suspenso a posibilidade de renovación do convenio a partir dese ano.

E ademais xurdiron contradicións graves. O Departamento de Estado de EUA estableceu unha prohibición sobre licencias de exportación de tecnoloxía avanzada de dobre uso—entre elas os satélites—e impediu ás empresas estadounidenses a compra de foguetes de lanzamento rusos. Pero os motores rusos RD-180 son indispensables para o lanzamento do Atlas V, o piar da flota de foguetes de EUA.⁽¹⁰⁾ Desde a finalización do programa de transbordadores espaciais, EUA depende de motores rusos para transporte, reparacións e avituallamento da EEI.

En tanto os niveis de sancións continuaban escalando, resulta chamativo que as petroleiras Total, ExxonMobil, Statoil e Shell continuaran os seus emprendimentos no Ártico siberiano e en Siberia Oriental. Simultaneamente aumentou a presión para impedir a construción dun gasoduto de exportación ruso, South Stream, destinado a abastecer a Europa pero sen pasar por Ucraína. Serbia estaba de acordo na súa construción, Bulgaria atopábase baixo forte presión para rexeitar o tendido e a compañía enerxética ENI italiana finalmente retirouse da operación.

Bulgaria atopábase nunha situación moi vulnerable: o 85% do gas que consume é comprado a Gazprom, a súa única refinería de petróleo está controlada pola rusa LUKoil e a súa planta nuclear só funciona con combustible ruso. A pesar de ser parte da OTAN, as forzas armadas de Bulgaria dependen de Rusia para reparacións e repostos para os seus avións e tanques. Rusia é o segundo maior socio comercial do país e maiores sancións económicas da UE contra Moscova afectarían a unhas 2.000 empresas búlgaras que representan aproximadamente 80.000 empregos. Pola súa banda, o turismo ruso achega arredor do 13% do PIB de Bulgaria.⁽¹¹⁾

(8) “NASA Suspends Cooperation with Russia over Crimea”, *Reuters*, 4 de abril de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/news/article/newsletter/497357.html>

(9) Op. cit.

(10) BODNER, Matthew. “Russian Space Agency Plans China Shift Amid Sanctions Fears”, *The Moscow Times*, 24 de abril de 2014. En <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/498879.html>

(11) “Bulgaria Torn Between Old Friends and New Partners Over Crimea”, *Reuters*, 10 de abril de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/news/article/newsletter/497863.html>

O grao de tensión imperante nos Estados da UE quedou reflectido nun documento de dúas páxinas que a Cámara de Comercio Exterior, que representa a mais de 800 empresas alemás, elevou o 7 de maio á chanceler Merkel. O informe indicaba que *“a crecente desestabilización de Ucraína e o tira e afrouxa diplomático para unha solución común xa ten un enorme impacto en empresas alemás en Rusia”*. *“Sancións económicas mais profundas levarían a unha situación onde cada vez máis contratos entregaríanse a empresas nacionais (rusas) (...) e os políticos rusos se dirixirían a Asia, en particular a China”*. O informe engadía que, de manterse, a situación causaría “danos irreparables” na posición competitiva de Alemaña en Rusia, daría lugar a perdas de emprego en Alemaña e deixaría ás empresas vulnerables a “indemnizacións masivas” en caso de verse na obriga de romper os contratos cos seus homólogos rusos. Rainer Seele, Director Executivo de Wintershall, a unidade de petróleo e gas da empresa de químicos alemáns BASF, actúa como Presidente do grupo.⁽¹²⁾

As eleccións presidenciais en Ucraína

A este panorama sumáronse as inminentes eleccións presidenciais en Ucraína, establecidas para o 25 de maio. Preventivamente, desde ambas beiras do Océano Atlántico, eleváronse ameazas de maiores sancións contra Moscova se perturbaba o proceso electoral. Moscova non o perturbou, pero as sancións continuaron.

En tanto, dende Rusia informouse que non se aplicarían represalias contra empresas estranxeiras polas sancións occidentais. O asesor de prensa do Kremlin, Andrei Belousov, declarou ao medio austríaco *Die Presse* *“Vimos nerviosismo, pero non tanto nas empresas rusas como nas estranxeiras que traballan en Rusia. Pero (...) non estamos preparando contramedidas”*. E tamén que *“As sancións occidentais levaron aos líderes rusos a estreitar lazos políticos e económicos co sueste asiático e China. (...) Eu non dixen que isto sucede en detrimento da cooperación co Oeste”*.⁽¹³⁾ Cabe aclarar que, se ben o Kremlin informou que non tomaría represalias, reservouse o dereito a facelo.

A principios de xuño realizouse o Cumio do G7 en Bruxelas⁽¹⁴⁾ e entre os seus temas figurou a seguridade enerxética, cuestión preocupante para Europa que recibe de Moscova case un terzo do petróleo e gas consumido no continente.⁽¹⁵⁾ A xustificación para incrementar as sancións contra Rusia era a inestabilidade en Ucraína Oriental, da que se responsabilizaba ao Kremlin. Moscova sempre negou estes cargos se ben reivindicou o seu dereito a protexer a quen falan ruso na rexión e elevou numerosos reclamos ante a ONU pola situación dos DDHH nela.

Ante o debate interno en Europa sobre a conveniencia de aplicación de maiores sancións e a presión interna sobre o goberno de Obama, a política de EUA inclinouse a aplicar medidas propias, xa non coordinadas coa UE.

(12) “German Business Lobbyists Warn Against Harsher Sanctions on Russia”, *Reuters*, 18 de maio de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/500340.html>

(13) “Russia Not Preparing Reprisals on Foreign Firms Over Western Sanctions, Putin Aide Says”, *Reuters*, 27 de Maio de 2014. En <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/500973.html>

(14) A presidencia do G8 en 2014 correspondía á Federación de Rusia e o seu Cumio realizárase en Sochi.

(15) “G7 Nations Meet Without Russia for First Time in 17 Years”, *Reuters*, 4 de xuño de 2014. Dispoñible en http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/501488.html

Pero a decisión de Washington de avanzar coas sancións resultou particularmente preocupante tamén en EUA. O 25 de xuño, *USA Today* desvelou que a Cámara de Comercio estadounidense e a Asociación Nacional de Fabricantes anunciarían en *The New York Times*, *Washington Post* e *The Wall Street Journal* que unha nova rolda de sancións podería afectar a traballadores e empresas estadounidenses.⁽¹⁶⁾ Jay Timmons, Presidente e Director Executivo da Asociación Nacional de Fabricantes, xunto ao presidente da Cámara de Comercio, Thomas Donohue, dixeron que “o único efecto” de sancións adicionais sería “eliminar empresas de EUA dos mercados estranxeiros e ceder as oportunidades de negocio a empresas doutros países”. Grupos empresariais de EUA xa manifestaran a altos funcionarios da administración a súa preocupación polas sancións a Rusia. Sen embargo, o anuncio en *USA Today* foi a primeira vez que os maiores grupos empresariais airearon publicamente as súas obxeccións.

Unha liña de razoamento similar foi promovida por líderes de corporacións estatais e políticos rusos. Igor Sechin, xefe de Rosneft, declarou ao xornal alemá *Handelsblatt* que “as sancións non axudarán a ninguén”, e que impoñelas afecta a países occidentais ao permitir que os competidores da “rexión de Asia e do Pacífico” —como China— asuman a súa cota de mercado enerxético ruso.⁽¹⁷⁾

A pesar das sancións, Repsol continuou operando en Siberia Occidental,⁽¹⁸⁾ así como Total, ExxonMobil, Shell e Statoil. Rosneft asinou dous novos acordos con BP. Tamén continuou as súas actividades en Rusia o austríaco Raiffeisen Bank International, mentres Abbott Laboratories (EUA) comprou a rusa Veropharm para manufacturar no país produtos que estaba importando durante case 40 anos.

Unha nova rolda de sancións afectou a tres bancos rusos que non perderon a posibilidade de financiar negocios en dólares en prazos maiores a 90 días. O rublo foi incrementando a perda de valor na súa paridade co dólar e o euro. As esperanzas rusas centrábanse no prezo do petróleo, un dos seus principais rublos de exportación, que constitúe aproximadamente o 50% do ingreso de divisas de Rusia. Pero as sancións tamén se concentraron na industria da defensa e enerxética, se ben neste caso no petróleo, e non no gas natural. Tampouco as restricións afectaron á rusa VSMPO, maior produtora de titanio do mundo, indispensable para as empresas Boeing e Airbus.

Esta rolda foi aplicada poucas horas antes do derrube do avión de Air Malaysia (MH17) en Ucraína Oriental.

O derrube do MH17

A pesar do tempo transcorrido, mantivéronse numerosos interrogantes respecto do derrube do avión de pasaxeiros de Air Malaysia. Non é o obxectivo deste traballo analízalos. Pero débese mencionar que, por iniciativa de Alemaña, a responsabilidade recaería sobre

(16) DOLGOV, Anna. “U.S. Business Groups to Run Ads Attacking Fresh Russia Sanctions” *The Moscow Times*, 26 de xuño de 2014. En http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/502543.html

(17) Op. cit.

(18) “Spain’s Repsol, Raiffeisen: Business in Brief” *The Moscow Times*, 23 de xuño de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/502412.html>

Kiev, debido a que debeu pechar o espazo aéreo sobre a zona de conflito. Outro debate garda relación co feito de que os restos da aeronave non presentan un orificio compatible co proveniente dun mísil terra-aire senón numerosos orificios menores, concorrentes con metralla. Existen versións encontradas sobre o que puido ter ocorrido, pero o feito é que -a pesar do anuncio de que o resultado dos peritaxes estaría dispoñible en setembro- a decisión de responsabilizar a Rusia foi inmediata.

O MH17 reavivou a presión sobre Francia para non entregar os portahelicópteros a Rusia, feito que produciu un importante cruce diplomático co Reino Unido: “*O Ministro de Relacións Exteriores de Francia dixo que o primeiro ministro David Cameron debería ver aos oligarcas rusos en Reino Unido antes de cuestionar o trato dos Mistral con Moscova*”. Cando se lle preguntou se iso significaba que Reino Unido debería ocuparse primeiro do seu propio negocio, Fabius dixo: “exactamente”.⁽¹⁹⁾

Neste momento, unha de cada catro empresas alemás atopábase afectada polas sancións. “*Unhas 6.200 empresas alemás están activas en Rusia con US\$ 27.000 millóns de investimentos no país, mentres que uns 300.000 postos de traballo alemáns dependían do comercio con Rusia (...). As exportacións alemás a Rusia caeron nun 14 % a uns US\$ 13.500 millóns nos primeiros catro meses de 2014*”.⁽²⁰⁾ Reino Unido, Polonia e Suecia premian por maiores sancións económicas, aínda que o total combinado das súas exportacións a Rusia é menor que o de Alemaña. Aínda que case tres cuartas partes das exportacións de tabaco e bebidas de Letonia e un terzo dos alimentos e animais vivos de Lituania van a Rusia, os Países Bálticos solicitaron tamén incrementar as sancións.

Italia é un dos Estados que mais resiste endurecer as restricións con Rusia, xunto con Grecia e Chipre. As exportacións italianas a Rusia estaban en segundo lugar despois de Alemaña en 2013: US\$ 14.800 millóns, duplicando ao Reino Unido e superando os US\$ 10.800 millóns de Países Baixos.

A banca de Chipre tamén se vía prexudicada, se ben cabe mencionar que en 2013, de US\$ 94.000 millóns en investimento estranxeiro directo de orixe rusa, US\$ 11.000 millóns foron a Chipre, en tanto ás Illas Virxes Británicas foron US\$ 61.700 millóns.

Outra contradición: Mentres o Banco Europeo de Recuperación e Desenvolvemento (BERD) e o Banco Europeo de Investimentos (BEI) limitaron o crédito a Rusia, o Banco Mundial aprobou un préstamo de US\$ 340 millóns para financiar a expansión da empresa minorista de comida francesa Groupe Auchan en Rusia⁽²¹⁾ e estábanse trasladando plataformas petroleiras dende Noruega ao Ártico ruso, contratadas por Exxon.

O 29 de xullo, a UE e os EUA aplicaron novas sancións conxuntas aínda mais severas contra Rusia. Nesta rolda, segundo o Departamento do Tesouro de EUA, incluíronse o

(19) “France Tells Britain to Look at Russian Oligarchs in Own Backyard Before Damning Mistral”, *Reuters*, 23 de xullo de 2014. En <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/503906.html>

(20) “One in 4 German Companies With Foreign Business Hit by Russia Sanctions”, *The Moscow Times - Reuters*, 21 de xullo de 2014. En <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/503839.html>

(21) D’AMORA, Delphine. “As Crisis Deepens, EBRD Freezes New Investment in Russia” *The Moscow Times*, 23 de Xullo de 2014. En http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/503989.html

VTB —o Banco de Moscova—, o Russian Agriculture Bank e a United Shipbuilding Corp.⁽²²⁾ No caso destes dous bancos, sumados aos tres previamente sancionados, tampouco poderán contraer débedas por mais de 90 días. Con eles quedaron sancionados cinco dos seis maiores bancos rusos.

En canto á United Shipbuilding Corp, con base en San Petersburgo, conxeláronse os seus activos e prohibíronse transaccións con EUA ao ser clasificada como compañía de tecnoloxía de defensa. Ademais, o Departamento de Comercio prohibiu toda exportación, reexportación ou transferencia estranxeira de ítems ou tecnoloxías útiles para o sector enerxético de Rusia localizado en augas profundas, o Ártico ou fracking.

A resposta de Rusia foi considerar como “Estados agresores” aos que países que adoptaban as sancións.

Xa Moscova aplicara algunhas medidas. Por exemplo, a fins de marzo, EUA suspendeu o financiamento polo banco Rossiya e outros das tarxetas de crédito Visa e MasterCard, amplamente utilizadas polos rusos, cuns 500.000 titulares. Como consecuencia, o Presidente Putin indicou que desenvolvería o seu propio sistema de tarxeta de crédito para reducir a dependencia das empresas occidentais.⁽²³⁾

En xullo, o goberno ruso estableceu as condicións que permitirán a Visa e MasterCard continuar os negocios en Rusia: as empresas debían atopar un sistema de pago ruso considerado “de importancia nacional” para as súas transaccións antes do 31 de outubro.⁽²⁴⁾ Ademais, estableceuse que para ser considerada “de importancia nacional”, polo menos o 25 % da infraestrutura de pago, aplicacións e software que utilizan os sistemas da empresa debía ser desenvolvida por organizacións rusas e con contratos de duración mínima de cinco anos, entre outros requisitos.

Reuters informou que MasterCard xa comezara a busca de tal socio ruso que lle axudara a continuar coas súas actividades. En setembro, Rusia estableceu como cuestión de máxima prioridade nacional crear o seu propio sistema de pago e China ofreceu a súa axuda.⁽²⁵⁾ Pouco despois, o terceiro banco ruso, Gazprombank, comezou a emitir tarxetas usando o sistema chinés UnionPay, que en 2012 representaba o 34% do movemento de tarxetas de crédito, seguido por Visa —25%— e MasterCard —19%—. ⁽²⁶⁾ As últimas poderán seguir operando se cumpren o requisito de atopar as mencionadas “entidades de importancia nacional”.

Cabe mencionar que, a medida que se sucedían as roldas de sancións, Rusia foi buscando alternativas para minimizar os seus efectos, tanto dentro do seu propio mercado como no asiático, chegando a promover emprendimentos con América Latina. Foron respostas a

(22) “U.S. Expands Sanctions Against Russia, Rebuffs Talk of New Cold War”, *Reuters*, 30 de Xullo de 2014.

Dispoñible en http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/504280.html

(23) “Putin Says Russia to Develop Own Credit Card System”, *Reuters*, 28 de marzo de 2014.

Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/496996.html>

(24) D’AMORA, Delphine. “Visa, MasterCard Must Find Russian Partner to Avoid Paying Security Deposit” *The Moscow Times*, 22 de xullo de 2014.

Dispoñible en http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/503880.html

(25) HOBSON, Peter e BODNER, Matthew. “14 Ways Russia Can Retaliate to Western Sanctions”, *The Moscow Times*, 16 de setembro de 2014. En http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/507261.html

(26) “Major Russian Bank Opts for Chinese Payment System Over Visa and MasterCard”, *The Moscow Times*, 22 de setembro de 2014. En <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/507555.html>

embargos de armas, entidades financeiras —que incluíron a creación dun banco BRICS como alternativa ao FMI e ao Banco Mundial—, modernizar a industria da defensa, desligar a industria espacial con Occidente e fortalecela con China, recuperar vellos proxectos aeronáuticos, substituír o dólar polo rublo, o ien ou o renminbi, substituír importacións e eliminar o sistema GPS estadounidense ou o Galileo europeo polo sistema de navegación satelital Glonass ruso, entre outras. Neste contexto, Rusia asinou un contrato de venda de gas a China por 30 anos e, na súa viaxe a América Latina, Putin fortaleceu o deseño do Banco dos BRICS e asinou acordos comerciais con varios países.

Cara finais de xullo, e ante o endurecemento das sancións, verificáronse retrocesos nalgunhas das petroleiras estranxeiras activas en Rusia, pero mantivéronse as contradicións. Aínda que Alemaña anulou a venda de Rheinmetall de simuladores de combate a Rusia, Daimler —tamén alemá— experimentou crecemento no mercado automobilístico ruso.⁽²⁷⁾ Austria continuou cos seus negocios inmobiliarios, Banco Austria —a filial rexional de UniCredit— indicou que continuaba obtendo ganancias en Rusia, mentres a fabricante de grúas Palfinger, da mesma orixe, estableceu dúas empresas conxuntas coa fabricante de camións rusos KamAZ,⁽²⁸⁾ Rusia ingresou como accionista da italiana Pirelli e Rosneft continuou operando coa norueguesa Statoil.⁽²⁹⁾

As sancións aplicadas contra Rusia reduciran —segundo datos estimados en xullo— o turismo ruso en Europa entre o 15 e o 30%, en función dos países. A vice ministro de Cultura de Rusia, Anna Manilova, destacou que Exipto, Tailandia e os Emiratos Árabes Unidos, durante o primeiro trimestre de 2014, resultaron ser os tres destinos turísticos máis populares no mundo para os rusos. Alemaña ocupou o 4º lugar, con 202.215 turistas rusos.⁽³⁰⁾ Veremos que esta tendencia resultou moi prexudicial para Europa en xeral. En Rusia, como consecuencia das sancións, a depreciación do rublo e a redución de turistas a un terzo do habitual, numerosas empresas de turismo rusas crebaron.⁽³¹⁾ O goberno debeu organizar uns 40 voos de emerxencia para retornar uns 20.000 turistas a Rusia.

A resposta da Federación de Rusia

En agosto, logo de cinco meses baixo sucesivas vagas de sancións, Rusia iniciou o contraataque. Respondendo a sancións contra aeroliñas domésticas polos seus voos a Crimea —que as levaron á creba, como a Dobrolyot—, Moscova comezou a suxerir que podería prohibir aos Estados que a sancionaron o sobrevoo de Siberia.

(27) “How Sanctions Against Russia Have Affected European Companies”, *Reuters*, 7 de agosto de 2014.

Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/504723.html>

(28) Austria’s Palfinger Sets Up Joint Ventures With Russia’s KamAZ”, *Reuters*, 19 de agosto de 2014.

Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/505405.html?>

(29) “Sanctions-Hit Rosneft Seeking Oil With Statoil on Norwegian Shelf”, *Reuters*, 18 de agosto de 2014.

Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/505288.html>

(30) “After Sanctions, Russians Less Likely to Visit Europe”, *The Moscow Times*, 21 de xullo de 2014.

Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/news/article/newsletter/503844.html>

(31) “30% Fewer Russians Choose Europe for Vacations”, *The Moscow Times*, 3 de setembro de 2014.

Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/506387.html?>

Pero a medida máis grave que adoptou Moscova nese momento foron as sancións agrícolas.

O 6 de agosto, o Presidente Putin asinou un decreto prohibindo ou limitando por un ano a importación de produtos agrícolas de todos os Estados que impuxeran sancións a Rusia —UE, EUA, Australia, Canadá e Noruega-, decisión que logrou afectar o comercio internacional en ducias de millóns de dólares.⁽³²⁾ En 2013, Rusia importou estes produtos por un valor de US\$ 43.000 millóns, dos cales US\$ 11.800 millóns procedían de membros da UE.

Como parte destas sancións, Rusia prohibiu a importación de froitas —principalmente mazás- e vexetais de Polonia, carne e gando de Romanía, lácteos, zumes e conservas de Ucraína, peles, repolos e 160.000 toneladas de pexegos gregos —foi a exportación 2013, equivalente a US\$ 241 millóns—, peixe e froitos de mar noruegueses —incluíndo o prezado salmón— e de Escocia, polos de EUA, carne australiana, lácteos daneses —Arla Foods— e irlandeses —onde a súa venda a Rusia equivale a US\$ 94 millóns sobre un ingreso nacional de US\$ 308 millóns—, que tamén era un exportador tradicional de alimentos e bebidas á Federación. Os produtores de froitos secos californianos e as empresas pesqueiras de Alaska tamén se viron prexudicados.⁽³³⁾

España tamén resultou afectada coa prohibición de exportación de froitas, verduras e carne —incluíndo o insubstituíble xamón—. ⁽³⁴⁾ Pero o turismo ruso, que achegou US\$ 2.100 millóns en 2013, case cinco veces o que recibe polas súas exportacións de alimentos a Rusia —US\$ 520 millóns- reduciuse notablemente.

Países Baixos exportou en 2013 o equivalente a US\$ 667 millóns de dólares en alimentos a Rusia. ⁽³⁵⁾ Uns 5.000 empregados están relacionados con estas exportacións e o Estado xa se atopaba nun período de recesión económica antes destas sancións.

Rusia é o terceiro mercado exportador de Finlandia —país neutral, que rexeitou ingresar na OTAN e comparte un extenso límite con Rusia- que non só absorbe 10% das súas vendas —lácteos, principalmente a empresa Valio, 800 empregados-, senón que ademais recibe US\$ 2.700 millóns anuais en concepto de turismo ruso.⁽³⁶⁾ En 2013, sobre US\$ 536 millóns en exportacións, US\$ 432 millóns corresponderon a produtos agora baixo sancións rusas. A diferenza de España, moita poboación de San Petersburgo —a 200 km de Finlandia— soe cruzar, comprar e consumir alimentos vedados, principalmente queixo e soia.

A situación en Europa é moito mais complexa do que reflicte a imposibilidade de venda de produtos agrícolas a Rusia. Por exemplo, a busca de novos mercados en Europa para as mazás polacas, fai que compitan coa produción francesa, obrigando a baixar os seus prezos.

(32) D'AMORA, Delphine. "Putin Strikes Back Against Sanctions With Food Import Bans", *Reuters*, 6 de agosto de 2014. Dispoñible en http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/504675.html

(33) "Fisheries in Alaska Fight Back Against Russia's Food Import Ban", *The Moscow Times*, 22 de agosto de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/505717.html>

(34) Murcia só exporta a Rusia pechegos, leituga e coliflor por un valor de US\$ 44 millóns anuais.

(35) "Dutch to Lose \$400 Million in Exports Over Russia Sanctions", *Reuters*, 19 de agosto de 2014. Dispoñible en http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/505343.html

(36) Finlandia estábase recuperando de dous anos de estancamento económico debido a erros na súa industria papeleira e electrónica.

Outra cuestión afecta a todos os medios de transporte utilizados para entregar as mercadorías. O sector de transporte e loxística europeo xera US\$ 1.200 millóns en ingresos anuais e ocupa a mais de 7 millóns de empregados. Abarca desde compañías navais como A.P. Moller-Maersk e outras que transportan produtos perecedeiros como a suíza Kuehne & Nagel, a alemá Hapag-Lloyd, Neptune Orient Lines de Singapur, a danesa DSV e DHL, entre outras.⁽³⁷⁾

Outra cuestión non menor foi a busca de alternativas das empresas de países sancionados para tentar ingresar no mercado ruso. Por unha banda, houbo quen logrou aproveitar a unión aduaneira Belarús-Rusia-Kazajstán. Belarús pode substituír a produción de papas de Países Baixos ou mazás e porcos polacos. Pero presentáronse casos de adulteración da información sobre a orixe dos produtos. Así tentaron ingresar a Rusia ostras e lagostas “Made in Belarús”, produción imposible nese Estado.⁽³⁸⁾ Outra vía de acceso foi Chipre. Como Turquía non está sancionada, moitas empresas levaban a súa produción ao sector ocupado por Turquía en Chipre.

Pola súa banda, para evitar —no posible— o desabastecemento, Rusia busca substituír aos tradicionais provedores por Brasil, Turquía, Ecuador, Chile e Arxentina, ademais de países asiáticos.

A situación desesperante na UE obrigou á Comisión Europea a compensar aos damnificados polas sancións rusas, cun orzamento reservado xustamente para desaxustes económicos globais, pero que resulta claramente insuficiente. Tampouco é tarefa fácil avaliar o grao de dano á economía de cada un dos 28 Estados que a integran. A responsabilidade deberíase estender tamén a outros Estados non integrantes da UE que foron premiados para acompañar as sancións da Organización. Non foi nin é tarefa sinxela.

Unha cuestión moi grave foi a que se suscitou ante a solicitude de axuda económica á UE por parte de Polonia por un monto superior ao das exportacións da totalidade do bloque a Rusia. A UE decidiu suspender momentaneamente as compensacións.⁽³⁹⁾

A pesar da crise europea, a finais de agosto continuaban as reunións entre os principais líderes da UE para aplicar mais sancións contra Rusia. Cabe mencionar que ningunha das medidas aplicadas ata ese momento lograra pacificar Ucraína Oriental.

Plan de paz

O 5 de setembro foi acordado un cese de hostilidades na mencionada rexión que, pese a algúns incidentes e enfrontamentos illados, mantense ata a actualidade.

Sen embargo, as sancións contra Rusia seguíronse aplicando. O 8 de setembro, a UE prohibiu a Rosneft, Transneft e Gazprom Neft o acceso a capitais nos mercados europeos.⁽⁴⁰⁾

(37) “Russia’s Food Ban Blessing in Disguise for Shipping Companies”, *Reuters*, 20 de agosto de 2014. Dispoñible en http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/505454.html

(38) PANIN, Alexander. “Belarus Ready to Make a Killing on Russia’s EU Food Bans”, *The Moscow Times*, 8 de agosto de 2014. En http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/504833.html

(39) “EU Halts Aid to Farmers Hit by Russia’s Food Import Ban”, *Reuters*, 11 de setembro de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/506881.html?>

(40) “EU Sanctions List to Include Top Russian Oil Companies, Diplomat Says”, *Reuters*, 8 de setembro de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/506601.html>

De tódolos xeitos, as sancións continúan preservando ás empresas de gas rusas, principalmente a Gazprom, a maior produtora de gas do mundo e tamén a principal abastecedora de gas en Europa. As sancións incluíron ao maior banco ruso, o Sverbank.

O efecto das sancións tamén resultou catastrófico para Rusia. O Primeiro Ministro ruso, Dmitri Medvedev, acordou achegar axuda económica ás petroleiras afectadas: Rosneft —é a maior fonte de ingresos en impostos— e Novatek —responsable xunto coa francesa Total e a chinesa CNPC do proxecto de GNL Yamal—⁽⁴¹⁾ e aos bancos, incluíndo o VTB. China ofreceu a Rusia, a través da China Development Bank Corporation, os capitais que Europa lle está negando.⁽⁴²⁾

Conclusións

A paz estase mantendo en Ucraína Oriental. As sancións tamén se manteñen aínda que a mediados de outubro, algúns membros da UE eran proclives a suavizalas. A situación da Federación de Rusia é moi preocupante, co rublo depreciándose cada día e sen o respaldo do prezo do petróleo que se mantén en 85 dólares o barril —se esperaba que fora de 100 dólares—. A situación de Europa é igual de preocupante e especificamente a UE débátese entre a compensación ás economías afectadas polas sancións, os efectos da crise de Ucraína —que de por si perturba a economía do continente— e as profundas divisións no interior desa organización supranacional. É altamente improbable que a Federación de Rusia volva a confiar en “Occidente”.

Todas as fontes consultadas coinciden en que a ganadora en toda esta situación foi Asia. Hai quen son mais específicos e sinalan directamente a China. Posiblemente.

A cuestión básica é que EUA non se atopaba no seu mellor momento ao inicio desta última crise en Ucraína. Afganistán —desde 2001— e Iraq —desde 2003— resultaron moi gravosas para a economía e imaxe de EUA. Se a política é poder, e este é relativo e a súa medida está dada polo poder dos restantes, no equilibrio presente tanto a UE como a Federación de Rusia resultaron debilitadas e perderon poder. En consecuencia, quen o mantén ou incrementou foron EUA e China. E con iso estamos retornando á hipótese de conflito entre ambas, tan soada a finais da década de 1990.

Isabel Stanganelli Frankenberg é xeógrafa e Magister en Relacións Internacionais.

Doutora en Xeografía e Profesora de posgrao na Universidade Nacional da Plata.

*Secretaria Académica do Centro de Estudios Internacionales para el Desarrollo, CEID
(Argentina)*

(41) “Medvedev Pledges to Defend Russian Companies From Western Sanctions”, *Reuters*, 9 de setembro de 2014. Dispoñible en <http://www.themoscowtimes.com/business/article/newsletter/506696.html>

(42) “Medvedev Backs Huge Aid Package for Sanctions-Hit Rosneft”, *Reuters*, 8 de setembro de 2014. Dispoñible en http://www.themoscowtimes.com/top_stories/article/newsletter/506586.html